

OPPORTUNITIES AND WAYS TO FORM RESPECT FOR NATIONAL AND MORAL VALUES IN STUDENTS IN PRIMARY SCHOOL

Gunay Huseynova

Leading specialist of the Institute of Education
of the Republic of Azerbaijan
E-mail: gunay_mamedova_1985@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-9545-7761>

Abstract. This article is about the national and moral values of the Azerbaijani people, about importance of transferring these values to the younger generation and this topic discusses the need for lessons and extracurricular activities in teaching the Azerbaijani language in secondary schools from the point of view of national interests and statehood. The author shows the ways of forming and developing students' respect for national and moral values in the process of teaching the Azerbaijani language in primary school with concrete lesson examples. The author notes that in the process of teaching the topics included in the textbooks of the Azerbaijani language in primary school, it is possible to achieve the formation and development of respect for national-moral, ethical values using the opportunities and ways outlined in the article.

Keywords: national, moral, values, teaching, language, program, textbook, extracurricular upbringing.

To cite this article: Huseynova G. (2022). Opportunities and ways to form respect for national and moral values in students in primary school. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 241, Issue IV, pp. 143-154.

Article history: received – 06.10.2022; accepted – 02.12.2022.

İBTİDAI SİNİFLƏRDƏ ŞAĞİRLƏRDƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRƏ HÖRMƏT HİSSİNİN FORMALAŞDIRILMASININ İMKAN VƏ YOLLARI

Günay Hüseynova

Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
aparıcı mütəxəssisi

E-mail: gunay_mamedova_1985@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9545-7761>

Annotasiya. Məqalədə Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərindən, bu dəyərlərin gənc nəslə ötürülməsinin vacibliyindən və bu mövzuda ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisi zamanı keçilən dərslərin və dərşdənkənar tədbirlərin milli maraqlar və dövlətçilik baxımından zəruriliyindən bəhs edilir. Müəllif ibtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi prosesində şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissəsinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi yollarını konkret dərş nümunəsi ilə göstərir. Həmçinin dərşdənkənar tədbirlərdə də Azərbaycan dili fənninin imkanlarından istifadə edilməsini məqsədəuyğun hesab edir, bu tədbirlərdən nümunələr gətirir. Müəllif qeyd edir ki, ibtidai siniflərin Azərbaycan dili dərşliklərinə daxil edilmiş mövzuların tədrisi prosesində məqalədə göstərilən imkan və yollardan istifadə etməklə milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərə hörmət hissəsinin formalaşdırılmasına və inkişaf etdirilməsinə nail olmaq mümkündür.

Açar sözlər: milli-mənəvi dəyərlər, tədris, dil, proqram, dərşlik, dərşdənkənar tədbirlər, tərbiyə.

Məqaləyə istinad: Hüseynova G. (2022). İbtidai siniflərdə şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissəsinin formalaşdırılmasının imkan və yolları. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», № 4 (241), səh. 143-154.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 06.10.2022; qəbul edilib – 02.12.2022.

Giriş / Introduction

Məlumdur ki, milli-mənəvi dəyərlər hər bir xalqın mənəviyyatının əsas göstəricilərindən biridir. *Mənəvi dəyərlər* – öz mənəvi varlığını qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün hər hansı sosial qrup və ya cəmiyyətin əksər üzvlərinin doğru və lazımlı olduğuna inanıb qəbul etdikləri ortaq dünyagörüşü, məqsəd, əxlaq normaları, adət-ənənələri və inanclarıdır. Tariximiz, dilimiz, dinimiz, adət-ənənələrimiz, mədəniyyətimiz, ədəbiyyat və incəsənətimiz bizim milli-mənəvi dəyərlərimizdir. Bu dəyərlərin gənc nəslə ötürülməsi və aşılması, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişdirilməsi hər zaman təhsil işçilərinin diqqət mərkəzində olmuşdur. “Dəyərlərin qorunub saxlanması, dövrün tələblərinə görə müasirləşdirilməsi, gələcək nəsillərə ötürülməsi və inkişaf etdirilməsi hər bir xalqın başlıca məqsədidir. Əks halda, ilk mərhələdə milli dəyərlərin itirilməsi ilə başlayan proses sonrakı mərhələlərdə ümumbəşəri dəyərlərin də itirilməsinə səbəb olar, cəmiyyət sivilizasiyadan məhvə doğru gedərdi. Buna görə də hər millət, hər bir vətəndaş milli və ümumbəşəri dəyərləri qoruyub gələcək nəsillərə ötürməyə, inkişaf etdirməyə borcludur” [Əliyev P., Qəribov Ş., Əsədova İ., 2019]. Bu prosesin ibtidai təhsil səviyyəsindən başlanması daha məqsədəuyğundur. Təlim prosesində şagirdlərə müxtəlif mövzular vasitəsilə dostluq, ailəcanlılıq, vətənpərvərlik, xeyirxahlıq, humanistlik, mərhəmətli olmaq, əməksevərlik kimi əxlaqi, mənəvi və bəşəri dəyərlər aşılır, onlarda bu dəyərlərə hörmət hissi formalaşdırılır. Müasir proqramlar və dərsliklər hazırlanarkən məhz bu məsələlər vacib istiqamət kimi nəzərə alınmışdır.

Əsas hissə / Main Part

Hər bir xalqın ana dilinin öyrənilməsi milli təfəkkürün formalaşmasında mühüm vasitə kimi yüksək dəyərləndirilir. Milli kurikulumlar, bir qayda olaraq, ana dili ilə başlanır. Respublikamızın ümumtəhsil məktəblərində milli dəyərlərimizin, mədəniyyətimizin, xüsusən dilimizin qorunub saxlanması və nəsildən nəslə ötürülməsindən danışıarkən ilk yada düşən fənn, məhz Azərbaycan dili fənnidir. Azərbaycan dilinin tədrisi milli maraqlar və dövlətçilik baxımından da vacib məsələlərdən biridir. Milli dəyərlərimizin aşılması, gələcək nəsillərə ötürülməsi üçün bu fənnin imkanları daha genişdir. Belə ki, proqram və dərsliklər hazırlanarkən məhz milli dəyərlərimizi tam əhatə edən mövzulara geniş yer verilmişdir. Mövzuların dərslərin məqsədlərinə, təlim standartlarına uyğunluğu nəzərə alınaraq, dəyərlərimizin aşılmasına yönəldilməsi müəllimdən peşəkarlıq və metodik səriştə tələb edir.

Hazırda məktəblərdə istifadə olunan dərsliklər yeni proqramlar əsasında tərtib edilmişdir. Dərsliklər yazılarkən hər bir fənnə aid məzmun xətləri və məzmun standartları nəzərə alınır. Millilik və dünyəvilik – milli və ümumbəşəri dəyərlərin qorunması və onların vəhdətinin təmin edilməsi əsasında müasir təhsil sisteminin yaradılması və inkişaf etdirilməsi “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun prioritetlərindəndir. Deməli, ayrı-ayrı fənlərin tədrisi elmi biliklərin verilməsi ilə yanaşı, həm də tərbiyə məsələlərinə əsaslanır. Bu zaman təlim və tərbiyə arasında inteqrasiyanın yaradılması müəllimdən metodik səriştəlilik tələb edir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, tərbiyə problemlərinin həllində yalnız humanitar fənlərin deyil, həm də digər fənlərin imkanlarından istifadə olunur. Bu halda, unutmamaq olmur ki, əsas diqqət mövzunun ana xəttinin mənimsənilməsinə yönəldilməlidir. “Fənlərin tədrisi prosesində fənlərarası inteqrasiyanın imkanlarından istifadə də qaçılmazdır. Deməli, müəllim inteqrasiyanın imkanlarından bir neçə istiqamətdə istifadə edir: təlim və tərbiyənin inteqrasiyası, fənlərarası inteqrasiya və təlim metodları arasında inteqrativlik” [Əsədova İ., 2015]. İşin bu şəkildə təşkili elmi biliklərin tərbiyəvi məsələlərə istiqamətləndirilməsinə yönəlir, məsələn, ana dili dərslərində müəllim rəvan oxu, oxuduğunun nəqli, yadda saxlanması ilə yanaşı, onun məzmununda olan tərbiyəvi cəhətlərin, milli-mənəvi dəyərlərin aşılmasına nail olur.

“Araşdırmalar göstərir ki, dəyərlərə əsaslanan təlim-tərbiyə işi rəqəmlərə əsaslanan təhsildən daha səmərəlidir. Başqa sözlə, uşaqların potensial imkanlarını gələcəkdə yalnız ali təhsil ala bilmək istiqamətində inkişaf etdirməklə məhdudlaşdırmaq doğru deyil” [Əliyev P., Qəribov Ş., Əsədova İ., 2019]. Uşaqların qazandıqları biliklərin bacarıqlara çevrilməsi üçün mövcud potensialların inkişafı, yeni bacarıq və vərdişlərin yaradılması, formalaşdırılması ilə yanaşı, onların mövcud potensialının inkişaf etdirilməsi və yeni müsbət xasiyyətlərin yaradılması hədəf olmalıdır. Bunun üçün, ilk növbədə, “məktəbəqədər müəssisələri idarə edənlərin özlərində də pedaqoji idarəetmə dəyərlərinin olması və dəyərlər sisteminin modern mexanizmlərinin rəhbər tutulması vacib amillərdəndir” [Əliyeva N., 2018]. Bu baxımdan, Azərbaycan dilinin öyrənilməsi milli təfəkkürün formalaşmasında mühüm vasitə kimi yüksək dəyərləndirilir.

Təhsilin ümumi inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün keçirilən beynəlxalq və milli qiymətləndirmələrdə də Azərbaycan dili üzrə standartların mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Bütün bunlar Azərbaycan dilinin, bir fənn kimi, şəxsiyyətin formalaşmasında müstəsna rol ilə bağlıdır. Ana dili qüdrətli tərbiyə vasitəsidir. Şagirdlər onun vasitəsi ilə milli-mənəvi sərvətlərimizi öyrənir, əxlaqi dəyərlərə və yüksək insani keyfiyyətlərə yiyələnirlər.

Proqram və dərsliklərin problem baxımından təhlili. Müasir təhsil cəmiyyətin hazırkı inkişafının tələblərinə cavab verməli, zəmanəmizin düşüncə tərzinə

uyğun olmalıdır. Yeni yaradılan təhsil sistemi təhsilalanın bir şəxsiyyət kimi formalaşdırılması məqsədini əsas vəzifələrdən biri kimi qarşıya qoymalı, onun reallaşdırılması üçün bütün imkan və vasitələrdən istifadə etməlidir. Bununla belə, milli və bəşəri dəyərlərə müasir düşüncə ilə istinad etməyin mühüm tələblərdən biri olduğu diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Bu baxımdan, "...milli və bəşəri dəyərləri tələbatlara uyğun seçmək, düzgün təbliğ və tətbiq etmək", eyni zamanda əsas məzmun xəttini, mövzunun mənimsənilməsini ön plana çəkmək mütləqdir [Əsədova İ., 2015].

Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisi prosesində oxu və yazı texnikasının, ən zəruri qrammatik qaydaların və ədəbi tələffüz normalarının, digər elmi biliklərin öyrədilməsi ilə yanaşı, Azərbaycan xalqının dili, tarixi, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətləri, mədəniyyəti, adət-ənənələri, milli-mənəvi dəyərləri haqqında ilkin anlayışların yaradılması da təmin olunur. Bu təminat Azərbaycan dili fənn kurikulumunda ibtidai siniflər üçün nəzərdə tutulmuş ümumi təlim nəticələrində yer almış bəndlərdən birində belə göstərilir: "Azərbaycan xalqının dili, tarixi, əxlaqi-mənəvi dəyərləri, incəsənəti, adət-ənənələri haqqında öyrəndiyi məlumatları sadə formada təqdim edir" [Azərbaycan dili fənninin kurikulumu (metodik tövsiyə)]. Dünyanın digər xalqları kimi, bu gün biz də öz milli varlığımızı saxlamaqla yanaşı, həm də ümumi düşüncə tərzinə, integrativ təfəkkürə malik olmalıyıq. İnkişafı daha geniş miqyasda görməyi bacarmalı, intellekt səviyyəmizi yüksəltməliyik. Əks təqdirdə, dünyada aparılan beynəlxalq qiymətləndirmənin tələbləri bizim üçün əlçatmaz bir səviyyəyə çevrilir.

I-IV siniflər üçün dərsləkləri araşdırarkən aydın olur ki, həmin siniflər üçün dərsləklərdə Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin 23.01.2006-cı il tarixli, 33 nömrəli əmri ilə təsdiq olunmuş "Ümumi təhsil sistemində dərslək siyasəti" sənədinin 3.1. bəndi şagirdlərin Azərbaycan xalqının milli, mənəvi və mədəni dəyərləri ruhunda tərbiyə olunmalarına, onların öz ailəsini, xalqını, vətəninə sevmələrinə, insan haqlarına və bəşəri dəyərlərə hörmət etmələrinə yönələn ideyaların aşılması rəhbər tutulmuş və dərsləklərin hazırlanmasında həmin bəndə riayət olunmuşdur. ["Ümumi təhsil sistemində dərslək siyasəti"].

Dərsləklərə daxil edilmiş, milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutan müxtəlif mövzuları əhatə edən mətn, şeir və hekayələrin ("Mənim ailəm", "Ramin və dostları", "Ana məhəbbəti", "Mərhəmət", "Məni itirməyin", "Ən böyük dövlət", "Qaraca qız və Ağca xanım", "Zəhmət və Zinyət", "Vətən nədir?", "Bayrağımız", "Əbədi məşəl", "Novruz bayramı", "Əsgər marşı" və s.) tədrisi vasitəsilə şagirdlərdə ailə, dostluq, əxlaq, vətənpərvərlik, əməksevərlik, humanistlik, qayğıkeşlik kimi hissələrin formalaşdırılması, milli dəyərlərimizin aşılması, milli və ümumxalq bayramlarımız haqqında məlumatların verilməsi məsələlərini ortaya qoyur, onlarda bu dəyərlərə

hörmət hissi formalaşdırılır.

Təlim prosesində şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərimizə hörmət hissənin formalaşdırılmasının müxtəlif yolları vardır. Müəllimlər dərstdə öz işlərini təşkil etmək üçün müxtəlif üsul və imkanlardan istifadə edə bilərlər. Onlara işlərini düzgün təşkil etməkdə yardım göstərmək məqsədi ilə bir dərs nümunəsini nəzərdən keçirək.

Dərs nümunəsi

Sınıf : II sinif

Fənn : Azərbaycan dili

Mövzu: Şir və siçan

Məzmun standartları: 2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun, sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.

2.2.3. Mətnin hissələrinə başlıqlar verməklə məzmununa aid sadə plan tutur.

4.1.5. Sözləri qrammatik mənalarına görə qruplaşdırır.

Təlim məqsədləri:

1. Mətni düzgün, sürətli, şüurlu oxuyaraq məlumatları araşdırır.

2. Mətnin hissələrini adlandırır, məzmununa uyğun plan qurur.

3. Əlamət bildirən sözləri fərqləndirir.

İş forması: qruplarla iş.

İş üsulu: əqli hücum, müzakirə, Venn diaqramı.

Resurslar: “Azərbaycan dili” dərsliyi, işçi vərəqələri, PP təqdimatı, internet resursu [youtube.com](https://www.youtube.com).

Motivasiya. Müəllim şagirdlərdə mövzuya motivasiya yaratmaq məqsədi ilə onlara aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– *Yaxşılıq* sözünü necə başa düşürsünüz?

– “Yaxşılıq elə, yerdə qalmaz” atalar sözünü necə izah edə bilərsiniz?

Tədqiqat sualı: *Təmənnasız yaxşılıq* nə deməkdir?

Tədqiqatın aparılması. Şagirdlər A, B, C, Ç, D qruplarına bölünürlər. Onların hər birinə mətnin nömrələnmiş hissələri (5 hissə) və mətnə uyğun bir şəkil verilir.

Tapşırıqlar:

1) mətnin verilmiş hissələrini oxumaq;

2) şəklən hansı hissəyə aid olduğunu müəyyənləşdirmək;

3) həmin hissəni adlandırmaq;

4) mətnin müəyyən edilmiş hissəsini şəklə yapışdırmaq.

Formativ qiymətləndirmə meyarları: mətni düzgün, sürətli, şüurlu oxuyaraq məlumatları araşdırmaq; mətnin hissələrini adlandıraraq, məzmununa uyğun plan tutmaq; əlamət bildirən sözləri fərqləndirmək.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Qrupların rəhbərləri mətndəki ardıcılıqla düzülür. Onların mətnə görə düzülmə ardıcılığı belə olur: 2, 4, 1, 3, 5. Birincidən başlayaraq ardıcılıqla oxuyurlar. Qrupların təqdimatı dinlənir və müzakirə olunur.

Nəticə. “Yaxşılıq təmənnəsiz olmalıdır”; “Ən zəif varlıq da yaxşılıq edə bilər”. Nümunəvi oxu üçün *youtube.com* kanalından “Şir və siçan” (S.Hüseynova) multimedia təqdimatı nümayiş etdirilir.

Şüurlu oxunun yoxlanılması məqsədi ilə dərslərdəki 1-ci tapşırıq smayliklərlə yerinə yetirilir.

Tətbiiqetmə. 1) Əlamət bildirən sözlərdən istifadə edərək, şiri və siçanı müqayisəli şəkildə təsvir edin. 2) Mətnin birinci cümləsində əlamət bildirən sözü tapın. Bu sözə yaxın mənalı və əks mənalı sözlər deyin.

Ev tapşırığı. Yaxşılıq və pislik haqqında 10 atalar sözü tapıb yazın və öyrənin.

Dərslərdəki tədbirlər. Hər bir ibtidai sinif müəllimi şagirdləri milli-mənəvi dəyərlərə sədaqət ruhunda yetişdirmək üçün yalnız dərslərdə deyil, dərslərdən kənar tədbirlərdə də aşağıda sadalanan alternativ yollardan istifadə edə bilər:

❖ **Şifahi və yazılı xalq ədəbiyyatına istinadlar.** Azərbaycan şifahi və yazılı ədəbiyyatına aid müxtəlif mənbələrdə milli-mənəvi dəyərlərimizlə bağlı çoxsaylı nümunələr mövcuddur. Həmin resurslardan keçilən mövzulara uyğun nümunələr seçməklə hər bir müəllim qarşısına qoyduğu məqsədə nail ola bilər. Bundan əlavə, müxtəlif mövzularda tədbirlər təşkil etmək olar, məsələn, “Adət və ənənələrimiz milli-mənəvi dəyərlərimizin güzgüsüdür” mövzusu məqsədəuyğundur. Mövzu müəyyən edildikdən sonra müəllim müxtəlif sənədli materiallar, multimedia, maraqlı faktlar əsasında tədbirin ssenarisini tərtib edir. Adətən, belə tədbirlər kiçik məruzə, yaxud mühazirə ilə başlayır və tədbirdə iştirak edən ziyalıların çıxışları ilə başa çatır. Çox vaxt belə tədbirlərdə kitab sərgiləri nümayiş olunur, şagirdlər üçün məsləhət görülən ədəbiyyat siyahısı təqdim edilir.

❖ **Milli-mənəvi dəyərlərlə bağlı sorğuların keçirilməsi.** Sinifdə milli dəyərlərimizlə bağlı müəyyən mövzularda sorğular təşkil oluna bilər. Sorğu keçirilərkən uşaqların yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınır, sorğunun məqsədi, mövzusu haqqında qısa məlumat verilir, daha sonra anket sorğusu keçirilir. “Milli-mənəvi dəyərlərimiz və mədəniyyətimiz” adlı sorğunu keçirilərkən anket-sorğuya aşağıdakı sualları daxil etmək olar:

- Milli dəyərlər dedikdə, nə başa düşürsünüz?
- Milli dəyərlərimiz haqqında nə bilirsiniz?
- Milli dəyərlərin qorunması üçün nə edirsiniz?
- Milli dəyərlərin qorunması və təbliğinin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?
- Milli dəyərlərin təbliğində dərslərdən başqa hansı alternativ mənbələrdən istifadə edirsiniz?

Sorğunun aparılmasında məqsəd şagirdlərin milli-mənəvi dəyərlərimiz haqqında biliklərini yoxlamaq, onlara mənəvi dəyərlərimizin qorunması, tanınması üsullarını aşılamaq və onları milli-mənəvi dəyərlərimiz haqqında maarifləndirməkdir.

❖ **Beynəlxalq ailə gününün qeyd olunması.** Milli-mənəvi dəyərlərimizin bütün xüsusiyyətlərini özündə cəmləyən mövzulardan biri də *ailə dəyərləridir*. 15 may – Beynəlxalq Ailə Günündə məktəbdə “Mənim ailəm”, “Ailə və məktəb” və s. adlarda disputlar, söhbətlər təşkil etmək olar. Bu zaman hər şagirdin bacarıq və qabiliyyətlərinə uyğun (esse yazmaq, rəsm çəkmək, şeir söyləmək, mahnı oxumaq və s.) təqdimatlar etmələrinə şərait yaratmaq tədqirəlayıqdır.

❖ **Şair və yazıçılarla görüş, sinifdən xaric oxu.** Milli-mənəvi dəyərlərimizə hörmət hissinin aşılmasının yollarından biri də şair və yazıçılarımızın mənəvi dəyərlərimizi əks etdirən əsərlərinin təhlilini, kitab müzakirələrini keçirməkdir. Bu iş iki istiqamətdə aparılır:

a) milli-mənəvi dəyərləri əhatə edən əsərləri seçmək;

b) əsərlərin içərisində milli-mənəvi dəyərlərin əks olunduğu hissələri seçmək.

Bu işi sinifdən xaric oxu kimi təşkil etmək məqsəduyğundur. Bu zaman müəllim ədəbiyyat siyahısını şagirdlərə təqdim edir. Şagirdlər isə həmin siyahıdan oxumaq üçün seçəcəkləri əsərləri özləri müəyyənləşdirirlər. Bununla belə, müəllim işi elə təşkil etməyə çalışmalıdır ki, siyahıdakı əsərlərin hamısı şagirdlər tərəfindən oxunmuş olsun. Bundan sonra bu əsərlərin təhlili, müzakirəsi keçirilir.

❖ **Şeir müsabiqəsinin təşkili.** Milli-mənəvi dəyərlər adət-ənənələr vasitəsi ilə nəsil-dən-nəslə ötürülən, yazılmamış qayda-qanunlardır, onlar mənfi ünsürlərdən qorunmalı və onların yanlış təbliğinə yol verilməməlidir. Vətənin tərənnümü və vətənpərvərlik ruhunda yazılmış şeirlərin müsabiqəsinə təşkil etmək, ədiblərimizin nəsr əsərlərindən tamaşalar səhnələşdirmək, vətənə sədaqət, onun maddi və mənəvi dəyərlərinin qorunmasını təbliğ etmək vətənpərvərlik hisslərinin formalaşdırılmasında əvəzsiz rol oynayır.

❖ **Dəyirmi-masanın təşkili.** Xalqımızın çoxəsrlik tarixi keçmişindən yadigar qalmış tarix və mədəniyyət abidələrinə doğma münasibət aşılamaq üçün məktəblərə müxtəlif rayon mədəniyyət mərkəzlərinin işçilərini və digər müəssisələrdən qonaqlar dəvət etmək, “Milli-mənəvi dəyərlərimiz bu gün və sabah” mövzusunda dəyirmi-masa təşkil etmək olar. Tədbirlərdə unudulmuş adət-ənənələrimizin təbliği, Azərbaycan xalqının keçmişi ilə müasir dövrün müqayisəsi, milli xarakteri, dini, fəlsəfi və psixoloji görüşləri, əxlaqi, ailə və cəmiyyət münasibətləri, vətən, torpaq sevgisi, dilimizin şirinliyi, aşıq musiqisinin ürəkləri oxşayan həzinliyi və s. mövzularda söhbətlər aparıla bilər.

❖ **Beynəlxalq Ana dili Gününün qeyd olunması.** Fevral ayının 21-i ölkəmizdə Ana Dili Günü kimi qeyd edilir. Artıq bir neçə ildir ki, AR Təhsil Nazirliyi-

nin təşəbbüsü ilə müxtəlif rayonların, eləcə də paytaxtın orta məktəblərində təhsil alan şagirdlər müsabiqələrdə mahnı, şeir nominasiyaları üzrə bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Dilimizin təbliği ilə bağlı məktəblərdə təşkil edilən bütün tədbirlər – söhbətlər, disputlar, müzakirələr, ədəbi-bədii gecələr və s. şagirdlərdə dilimizə məhəbbət hissi formalaşdırır. Bu məqsədlə, “Ana dilimizi sevak, sevdilərək” mövzusunda tədbir keçirmək faydalı olar. Bu zamanı müəllimlərimizin ana dilimizin saflığı, zənginliyi haqqında söhbət aparmaları, şair və yazıçılarımızın, elm xadimlərimizin əsərlərindən parçalar seçmələri, nümunələr gətirmələri və söhbətlərin düzgün istiqamətdə aparılmasına çalışmaları məqsədəuyğun olardı.

❖ **Milli bayramların qeyd edilməsi.** Azərbaycançılıq ideyalarını, xalqımızın milli-mənəvi irsini özündə təcəssüm etdirən bayramların qeyd olunması şagirdlərimizə milli-mənəvi dəyərlərimizin aşılmasına xidmət edən vasitədir. Novruz bayramı bu bayramlar sırasında ən birincisidir. Bu qədim bayramın qeyd olunması milli özəllikləri ilə yanaşı, xalqın qədim və zəngin folklorunu yeni nəsillə çatdırmaq, dünyaya tanımaq baxımından əhəmiyyətlidir. Milli dəyərlərimizin təbliği üçün məktəblərdə təşkil edilən “Novruz şənlikləri” adlı tədbirin hazırlanmasında şagirdlərin də fəal iştirakını təmin etmək lazımdır.

Keçiriləcək tədbirin kompozisiyasından asılı olaraq, xüsusi proqram, ssenari tərtib edərək səhnəciklər qurmaq olar. Təbiidir ki, hər hansı bir tədbirə hazırlamaq onun iştirakçılarında yaradıcılıq qabiliyyəti tələb edir. Təşkilatçı şənliyin əvvəlindən sonuna kimi bütün elementləri (çıxışlar, rəylər, qonaqların çıxışları, musiqi nömrələri və s.) ssenaridə əks etdirir. İştirakçıların yerləşdirilməsi, aparıcıların yeri, qonaqların qarşılınması, tədbirin keçiriləcəyi yerin mövzuya uyğun tərtibatı, lazımı stend, sərgi və s. vəsaitlərin hazırlanması əvvəlcədən planlaşdırılır. Tədbir mövzu ilə bağlı şeir və yaxud səhnəciklərlə tamamlana bilər.

Müəllim tərəfindən şənliyin mövzusunda uyğun ədəbiyyat sərgisi, viktorina, ədəbi oyunlar hazırlanır. Məktəbdə rəssamlığa, memarlığa maraq göstərən şagirdlərin bacarıq və qabiliyyətlərini aşkara çıxarmaq, maraqlarını təmin etmək üçün bu bayramın atributlarını və xüsusiyyətlərini əks etdirən ən yaxşı rəsmlər, maketlər üçün müsabiqə elan edilir. Ssenariyə Novruz bayramı mövzusunda tərtib edilmiş maraqlı ədəbi viktorina da daxil edilir.

Müəllim şagirdlərin köməyi ilə bayramın simvolu olan Keçəl və Kosa obrazlarını tamaşa üçün hazırlayır. Tədbirin keçirilməsində müvafiq dekorasiyalardan, teatr kostyumlarından yerində istifadə edilməlidir. Tədbirdə Novruz tamaşaları, musiqi, kəndirbaz oyunları, rəqslər, folklor kollektivlərinin çıxışları, bayram ənənələrini əks etdirən milli kulinariya nümunələri nümayiş olunur. Tədbirə həm şagird kollektivinin tərkibində olan musiqi məktəbinin şagirdlərini, həm də digər mədəniyyət mərkəzlərindən muğam ifaçıları və sənətçiləri də dəvət etmək olar.

❖ **Kitab təqdimatı.** Müəllimlər Heydər Əliyev Fondunun milli dəyərlərin

təbliği ilə əlaqədar nəşr etdirdiyi yeni kitabların təqdimatını təşkil edə bilərlər. Tədbirdən əvvəl elan hazırlanır. Elanda kitabın annotasiyası öz əksini tapır. Oxucuların rəyini öyrənmək üçün anket-sorğu paylanır. Bundan əlavə, kitab haqqında bukletlər və dəvətnamələr də hazırlamaq olar. Müəllif və kitab haqqında qısa məlumatın verildiyi, təqdimatın keçirilmə yeri və vaxtının göstərildiyi dəvətnamələr əlaqədar təşkilatlara göndərilir. Kitabın mövzusu, təqdimatın məqsədi haqqında məlumat verilir. Aparıcı təqdim olunan kitabın ya özünü, ya da fotosəklini nümayiş etdirir. Proyektorun köməyi ilə ekranda kitabın elektron variantı nümayiş etdirilir. Kitabın kimlər üçün nəzərdə tutulduğu haqqında söhbət gedir və onun mündəricatı elektron variantda göstərilir. İştirakçılara kitabın yerləşdiyi internet ünvanları haqqında məlumat verilir. Sonra oxucularla dialoq aparılır. Kitabın əhəmiyyəti haqqında rəy və mülahizələr dinlənir, mövzuya uyğun suallar verilir. Tədbirdə müəllifin iştirakı vacibdir, çünki ortaya çıxan bir çox sualları yalnız o cavablandıra bilər.

❖ **Şagirdləri kütləvi informasiya vasitələrinə (KİV) istiqamətləndirmə.**

Bu gün kütləvi informasiya vasitələri gənclərimizin milli dəyərlər zəminində tərbiyə olunmasında mühüm vasitədir. Ona görə müəllim şagirdləri lazımı kütləvi informasiya vasitələrinə yönəltməyə çalışmalıdır. Torpaqlarımızın rəşadətli ordumuz tərəfindən erməni işğalçılarından təmizlənməsi, şəhid və qazilərimizin şərəfli ömür yolu haqqında verilən məlumatlar gələcək nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

❖ **“İşğal altında olan və işğaldan azad olunan ərazilərimiz” mövzusunda tədbir.** İbtidai siniflərdə keçirilən ədəbi-mədəni tədbirlər uşaq psixologiyasına daha tez təsir göstərir. “Keçirilən tədbirlərdə bayramlarımızla əlaqədar adət-ənənələrin, xalq dramları və oyunlarının nümayişi məktəblilərin milli ruhda tərbiyə olunmasına təkan verir” [Alışova N., 2011]. Həmçinin vətənimizin müdafiəsi istiqamətində Azərbaycan ziyalıları, bütün dünyada məşhur olan mədəniyyət və incəsənət xadimləri, digər ölkələrdə yaşayan diaspor nümayəndələri ilə yanaşı, müəllimlər də dövlətə daha fəal yardım göstərə bilərlər. Bu məqsədlə, məktəbdə “Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır!” adlı müzakirə təşkil etmək olar.

Erməni vandallığı nəticəsində dağıdılmış, məhv edilmiş abidələrin bugünkü və gələcək taleyi barədə müzakirələr aparılmalı və fəsadların aradan qaldırılması yolları axtarılmalıdır. Müzakirə zamanı mövzunun düzgün dəyərləndirilməsi məqsədilə tədbirə mövzu ilə əlaqədar şəxslər – Qarabağ müharibəsi iştirakçıları, memar və heykəltəraşlar, hərbi jurnalistlər və b. dəvət oluna bilər. Müzakirənin mövzuya aid sənədli film ətrafında aparılması da mümkündür. Müzakirə giriş söhbəti ilə başlaya bilər. Müzakirə iştirak edənlərin fikir mübadiləsi, hamının fəal iştirakı və irəli sürülən məsələyə münasibətinin aydınlaşdırılması şəraitində ke-

çirilməlidir.

Azərbaycan dili dərslərində keçirilən bütün bu tədbirlər milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq, vətənpərvərlik hisslərini gücləndirir, insanın əsl vətəndaş kimi yetişməsində birbaşa rol oynayır. Vətənpərvərlik hissi insana kiçik yaşlarından aşılanmalı, uşaqlıqdan tərbiyə edilməlidir.

Nəticə / Conclusion

Ümumiyyətlə, belə qənaətə gəlmək olar ki, ibtidai sinif şagirdlərində milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılmasında Azərbaycan dili dərslərinin imkanlarını yalnız dərslər prosesi ilə məhdudlaşdırmaq düzgün deyil, onları dərslərdən kənar tədbirlərin təşkilinə yönəltmək də məqsədəuyğundur. Məktəblərdə maarifləndirici tədbirlərin keçirilməsi, tanınmış elm və sənət adamlarının mülahizə və düşüncələrinin geniş ictimaiyyətə təqdim olunması və digər amilləri özündə əks etdirən tədbirlərin yer alması mənəvi dəyərlərin əsas meyarlarının ortaya qoyulmasında həlledici rola malikdir. Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq, hər bir məktəbin “Milli-mənəvi dəyərlər” mövzusunda həyata keçirdiyi tədbirlər haqqında elektron məlumat bazasının yaradılması məqsədə uyğun olardı.

Şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılmasında tədris müəssisələrinin böyük rolu vardır. Məhz bu dəyərlərin formalaşdırılması yolu ilə dövlətimiz, cəmiyyətimiz üçün layiqli vətəndaşlar yetişir. Şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılmasında məktəblərdə tədris olunan mövzularla yanaşı, məktəbdən kənar tədbirlərdən də istifadə olunması məqsədəuyğundur.

Problemin aktuallığı. Məqalədə ibtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi prosesində şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılması yolları geniş şəkildə araşdırılmış və bunun üçün optimal üsullar təqdim olunmuşdur. Müasir təhsil sisteminin cəmiyyətin hazırkı inkişaf tələblərinə cavab verə bilən, zamanəmizin düşüncə tərzinə uyğun şəkildə formalaşdırılması, yeni nəsildə milli-mənəvi dəyərlərimizə hörmət hissinin aşılınması və inkişaf etdirilməsi həmişə aktual mövzulardan olmuşdur.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə ibtidai siniflərdə Azərbaycan dili dərslərinin tədrisi prosesində şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılmasında inteqrasiyanın imkanlarından söhbət gedir. Qeyd olunur ki, müəllim inteqrasiyadan bir neçə istiqamətdə istifadə edə bilər: təlim və tərbiyənin inteqrasiyası, fənlərarası inteqrasiya və təlim metodları arasında inteqrativlik.

Problemin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, ibtidai siniflərin Azərbaycan dili dərslərlərinə daxil edilmiş mövzuların tədrisi zamanı məqalədə göstərilən

imkan və yollardan istifadə etməklə milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərə hörmət hissisinin formalaşdırılmasına, inkişaf etdirilməsinə nail olmaq mümkündür.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan dili fənninin kurikulumu (metodik tövsiyə) <https://metodik-tovsiye.blogspot.com/2015/09/azrbaycan-dili-kurikulumu.html>
2. Azərbaycan dili. (2018). (II sinif), (dərslük). Bakı, "Altun kitab".
3. Azərbaycan dili (tədris dili). (2018). (II sinif) (metodik vəsait). Bakı, "Təhsil NP" MMC.
4. Alışova N. (2011). Milli-mənəvi dəyərlərin təbliğində kitabxanaların rolu. Respublikanın kütləvi və ixtisaslaşdırılmış kitabxanaları. Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri üçün metodik tövsiyələr. Bakı.
5. Əliyeva N. (2018). Riyaziyyat fənninin tədrisində milli-mənəvi dəyərlərin aşılması. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, "Elmi əsərlər", cild 85, № 8.
6. Əliyev P., Qəribov Ş., Əsədova İ. (2019). Təhsilin idarə olunmasında dəyərlər. Bakı, "Mütərcim".
7. Əsədova İ. (2015). Təhsilin milli və bəşəri dəyərlər əsasında təşkili. Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu, "Elmi əsərlər", Bakı, № 4, s.115 –118.
8. Ümumi təhsilin fənn standartları (I–XI siniflər). (2012). Bakı, "Mütərcim".
9. Ümumtəhsil məktəblərinin I–IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. (2008). Bakı, "Təhsil".
10. "Ümumi təhsil sistemində dərslük siyasəti". "Azərbaycan müəllimi", 25 yanvar, <https://old.edu.gov.az/az/page/162/537>.
11. http://www.e-qanun.az/alpdata/framework/data/18/c_f_18343.htm.
12. <http://www.e-qanun.az/framework/42543>.
13. <https://edu.gov.az/az/page/162/537>.